Husejnefendic, S. (2020), „The Possibilities of Citizen Journalism in Democratization of Communication in B&H (Quantitative Analysis)”, *Media Dialogues / Medijski dijalozi*, Vol. 13, No. 1, pp. 7-30.

**Mogućnosti građanskog novinarstva u
demokratizaciji komunikacije
u Bosni i Hercegovini (kvantitativna analiza)**

***The Possibilities of Citizen Journalism
in Democratization of Communication in B&H
(Quantitative Analysis)***

Docent ŠEJN HUSEJNEFENDIĆ,

Univerzitet u Tuzli, Filozofski fakultet,
Tuzla, Bosna i Hercegovina

ARTICLE INFO	Received: September 11, 2019 / Revised from: October 11, 2019 Accepted: November 11, 2019 / Available online: January 15, 2020
DOI	doi.org/10.14254/1800-7074/13-1/1

ABSTRACT

Research in this paper offers some information on the possibilities of civil journalism in the democratization of communication in Bosnia and Herzegovina.

The research was two-dimensional; in the first part we presented current data on the perception of the importance of civic journalism among students of journalism and Communication Studies at 6 public universities in Bosnia and Herzegovina. The research provided quantitative indicators regarding the perception of this new media phenomenon of journalism students / future journalists / media workers and whether (and how much) they monitor sources of information from citizen journalists. The paper attempted to provide insight into how many journalism students gave credibility to such sources of information, whether they verify the truthfulness of the information received through alternative media channels and how they assess the nature of the content itself.

The survey offers current data on how much citizen journalism is actually present in the media situation. We assumed that students of journalism have average or above average media literacy and media appetite compared with the levels of an average BH citizens. Also this paper presents (graphically) quantitative data on how much citizen journalism media content is actually consumed and whether they are trustworthy.

The second part of the research were in-depth interview with ten (10) university professors and associates who are qualified (due to the field of research and media analysis) to evaluate the state of civil journalism in Bosnia and Herzegovina. The interview included questions such as what are the motives of media activism, is there bias in media activity, which level of effect does citizen journalism has on public opinion on important issues etc. It was important to read their view and perception of citizen journalism in the process of democratization of relations in Bosnia and Herzegovina and how citizen journalists contributes to the strengthening of the activism of the mass media and the new audience in Bosnia and Herzegovina, and therefore the democratization of society as a whole.

KEY WORDS: Citizen, civic, journalism, media, communications, students, B&H.

APSTRAKT

Istraživanja u ovom radu nudi zanimljiv spektar podataka o mogućnostima građanskog novinarstva u demokratizaciji komunikacije u Bosni i Hercegovini. Istraživanje je bilo dvodijelno; u prvom dijelu su izneseni aktuelni podaci o percepciji značaja građanskog novinarstva među studentima novinarstva i komunikologije na 5 javnih univerziteta u Bosni i Hercegovini. Također nalazimo i kvantitativne indikatore u vezi sa percepcijom studenata novinarstva/budućih novinara/radnika ovog svojevrsnog novomedijskog fenomena u medijskom sektoru te da li (i koliko) prate izvore informacija iz sfere građanskog novinarstva. Rad je pokušao omogućiti uvid u to koliko studenti novinarstva daju kredibiliteta takvim izvorima informacija, da li

provjeravaju istinitost informacija koje dobivaju putem tih medijskih kanala i kako ocjenjuju samu prirodu sadržaja.

Istraživanje nudi i trenutne podatke o tome koliko je građansko novinarstvo zapravo prisutno u medijskoj situaciji studenta novinarstva čije bi (opravdana je pretpostavka) prosječne medijske potrebe i znanja iz medijske pismenosti trebale biti iznad nivoa prosječnog BH građanina. Također su u grafičkoj formi prezentirani kvantitativni podaci o tome koliko se sadržaji producirani iz izvora građanskog novinarstva zapravo konzumiraju i da li im se vjeruje.

Drugi dio istraživanja jeste dubinski intervju sa deset teoretičara iz medijske sfere Bosne i Hercegovine koji su kompetentni (zbog polja istraživanja i medijske analize) dati ocjenu stanja građanskog novinarstva u Bosni i Hercegovini. Intervju je podrazumijevao odgovore na pitanja kao što su motivi medijskog aktivizma, pristrasnost u medijskom djelovanju, stepen involviranosti građanskog novinarstva o formiranju javnog mnijenja o bitnim pitanjima. Značajno je pročitati njihovo viđenje značaja građanskog novinarstva u procesu demokratizacije odnosa u BiH te koliko, prema njihovom mišljenju, građansko novinarstvo doprinosi jačanju aktivizma mas-medijske i nove publike u BiH te stoga i demokratizacije društva u cjelini.

KLJUČNE RIJEČI: Građansko, novinarstvo, publika, studenti, BiH

1. POTENCIJALI I RIZICI GRAĐANSKOG NOVINARSTVA I SLUČAJ BOSNE I HERCEGOVINE

Bosna i Hercegovina, društveno-političkog ali i medijskog uređenja *sui generis*, je jednako zahvaćena procesima globalizacije i imanentnim trendovima promjena u masmedijskom (ali i globalnom) komuniciranju i – konsekventno – promjenama u novinarstvu. Podstaknuto razvojem komunikacijske infrastrukture – prvenstveno Interneta – ali i demokratskim promjenama u savremenom društvu, sa nedostajućom tradicionalnom ulogom javnog mnijenja (Osmančević, 2001, s. 1) te uglavnom virtuelnom stvarnošću čini analizu informativnih tokova (s fokusom na nove medije) prilično zanimljivom.

Internet i njegov medij web su restrukturirali klasični žurnalizam. Od utopističkih prognoza i očekivanja do onih najpesimističnijih nizale su se teorije o uticaju interneta od onih da će on ubrzati razvoj medijski osviještenog građanina, potpuno informiranog i svjesnog o svim pitanjima svakodnevnice do onog nezainteresovanog za politiku (Kunzik, 2006, ss. 61-63). Neki su smatrali da je „*ideja o građanima koji bi se sami bavili aktivnim traženjem i izborom informacija te tako stvarali osnovu za formiranje mišljenja*“ fikcija (Downs, 1968. prema: Ibid, p. 64), a noviji stavovi su pak skeptično postavljali pitanja o tome koliko zapravo „*može biti intenzivnija participacija građana u političkim procesima*“ u doba interneta (Kunzik, 2006, p. 64). Istraživanja iz posljednje decenije (Bowman 2003, Tremayne 2007, Kelly 2009) pak

nedvosmisleno zastupaju mišljenje da su „*mogućnosti participativnog novinarstva neograničene*“ (jedan od sinonima građanskog novinarstva, op. aut.) dokle god je publika aktivno uključena. Neke od mogućnosti koje su prepoznate kad je u pitanju građansko novinarstvo jesu:

- *World wide dostupnost sadržaja* (bez obzira što je sadržaj možda lokalnog karaktera ili bitan za lokalnu zajednicu ili u najboljem slučaju grad/državu on je dostupan svakome *via* linka. Konkretno svaki, naizgled i „beznačajan“ prilog/tekst može preko sporednog detalja – a preko pretraživača i ključnih riječi – biti priključen ukupnoj slici nekog događaja ili temi koja je u fokusu i to bez obzira kada/gdje se tema obrađuje);
- *Urednici i editori sadržaja mogu privatno, neovisno od medijske kuće za koju rade, objavljivati sadržaj odnosno nastaviti rad na temi o kojoj pišu i kada prestane interes mainstream medija;*
- *Hosting, moderiranje i učestovanje u diskusijama ili forumima o aktualnim vijestima* te stavljanje akcenta na bitno odnosno na potrebu za reagovanjem;
- *Ohrabrivanje publike na aktivaciju i angažman*, bilo preko diseminacije sadržaja na webu ili via tradicionalnih medija;
- *Dopunjavanje, aktueliziranje, ali i ispravka krivih navoda, činjenica ili podataka* prezentiranih u zvaničnim medijima (Bowman, 2003, p. 53)¹;
- *Osjećaj „posjedovanja“ sadržaja*; prema nekim obrazloženjima, involviranje građana u proces produkcije vijesti/sadržaja prenosi na njih i osjećaj „posjedovanja“ sadržaja koji se diseminira što za sobom može povlačiti i angažman kad je u pitanju privlačenje oglašivača;
- *Publika (koja je ujedno i protagonist građanskog novinarstva)* također je i više zahtjevnija nego pasivna publika budući da je njen apetit za informacijama i sklonost provjeravanju istih povišena u odnosu na klasičnu – ili pasivnu – publiku (Osmančević, 2009, s. 22). Problem nastaje i kada se zna da građani-novinari (nerijetko neformalni lideri javnog mnijenja) često ne kriju svoj identitet, teže (povećanju) poznatosti i prepoznatljivosti, imaju svoje blogove ili dijele svoj sadržaj na privatnim profilima te se u slučaju greške (tj. ako se ispostavi da je ono što su oni objavili pogrešno te tako zaveli/zbunili publiku/uzrokovali teže posljedice) negativne reperkusije odnose i na njih, a ne samo na medij koji je prenio njihov sadržaj;
- *Sinergijsko djelovanje* (stvaranje priča uz kolaboraciju novinara sa svojom publikom) utiče i utjecat će na stvaranje preciznijih i životopisnijih priča²;
- *Novi pristupi aktuelnostima i novinarskim pričama*; nerijetko aktuelnosti ne ostaju dugo na mainstream medijima i katkad „iščeznu s radara“ znatno ranije nego bi to publika željela (zbog prirode medija, brzine objavljivanja te „gladi“ za informacijama). Uz pomoć weba, bloga, foruma, diskusijskih

¹ Prema Gallupovom istraživanju iz juna 2003. svega 36% ispitanih recipijenata/čitatelja USA Today i CNN-a tvrdi da su mediji „prenijeli činjenice onako kako treba“.

² Primjer američkog blogera Dan Gilmora, op. aut.

- grupa i opcije komentarisanja aktuelne priče mogu još dugo da ostanu aktuelne, obrađene iz drugih uglova te iznova reciklirane;
- *Osjećaj zajedništva* koji može jačati u okviru neformalnih zajednica entuzijasta/građanskih novinara. Networking - umrežavanje pojedinaca koji aktivno rade u sferi građanskog novinarstva može samo doprinijeti jačanju njegove pozicije i kao takvo doprinijeti šarolikosti i upotrebljivosti nove forme žurnalizma;
 - *Samoorganizacija i decentralizacija*; kao jedan od potencijala građanskog novinarstva jeste veoma vjerovatni model samoupravljanja odnosno samoorganizacije rada i produkcije sadržaja. Budući da je web decentraliziran (a osnovni medij diseminacije sadržaja građanskog novinarstva) može se konsekvantno zaključiti da će i ideja kao i modus funkcioniranja građanskog novinarstva ostati decentraliziran.
 - *Demokratske promjene kao posljedica građanskog novinarstva*; prema navodima Kunzika koji tvrdi kako „*možemo zaključiti da internet u mnogim pogledima ima potencijal za poboljšanje političke informiranosti i participacije*“, ali i da „*ipak treba pričekati i vidjeti u kojoj će mjeri politički akteri i građani koristiti njegove mogućnosti*“. Također postoji i realna osnova da građansko novinarstvo postane nezaobilazan i efektivan činilac medijske slike demokratskih društava koje bi tako imalo i konstruktivnu snagu da doprinese ili demokratskim promjenama u društvima u kojim egzistira ili pak da svojim aktivnostima utiče na poboljšan rad političkih poluga i procese odlučivanja u vladajućim strukturama. „*Argumenti govore u prilog tome da će se postojeći odnosi moći vjerojatno odraziti i na internetu i da se unutar demokratskih procesa neće dogoditi revolucionarne promjene*“ (Kunzik, 2006, p. 64) što može, ali i ne mora biti slučaj;
 - *Sinergijsko djelovanje s mainstream medijima* – mnogi veliki medijski konglomerati ne dvoume se mnogo oko prikazivanja sadržaja koje su zabilježili ne samo građani-novinari (oni koji se aktivno i često uključuju u medijske protoke i produkciju sadržaja za medije) nego i slučajni prolaznici koji uopšte nemaju aspiracije biti građani-novinari niti se značajnije/trajnije uključivati u medijske tokove svakodnevice (Stewart, 2007, p. 12)³. TV stanice velikih medijskih kuća, iako u početku skeptične, rezervirane pa i u ulozi otvorenih kritičara građanskog novinarstva polako pokazuju drugo lice – ono koje je spremno upotrijebiti materijal koji dolazi od aktera građanskog novinarstva, a pogotovo kad je riječ o „breaking news-u“ odnosno o vijestima od primarnog značaja;
 - *Rađanje hibridnog izvještavanja/novinarstva* – nove forme izvještavanja koje se razlikuju od sinergijskog izvještavanja po fuziji sadržaja socijalnih

³ CNN nije smetalo što je snimak masakra sa Virginia Tech univerziteta snimljen lošim kvalitetom i mobitelom studenta koji se zatekao tu – do kraja dana na stranici CNN-a taj isti snimak je pogledan više od 900 000 puta (Stewart, 2007).

medija sa klasičnim novinarstvom. Spoj blogginga i fan-pagea⁴ s radijskim novinarstvom npr. daje zanimljiv prikaz nečega što nije postojalo prije jačanja građanskog novinarstva te se danas nerijetko radijski programi presijecaju čitanjem komentara građana sa portala medija, fan-stranica, Facebook ili stranica drugih socijalnih mreža, ali i bloggova, otvorenih portala i drugih izvora dajući pričama druge pristupe, uglove i nerijetko subjektivne „otiske“. Primjere nudi i bh-komunikacijska sfera, kada su pogotovo u kriznim situacijama mnogi mediji temeljili svoje izvještavanje o poplavama i socijalnim nemirima na informacijama s komentara/statusa/postova sa socijalnih medija uživo u eteru⁵. Ovaj vid uključenja čitalaca, slušalaca i gledalaca u internet-bazirane medijske tokove predstavlja, u jednu ruku, vraćanje na vid feedbacka prisutan kod tradicionalnih medija – nekadašnja pisma čitalaca/slušalaca korespondiraju sa online komentarima i statusima koji sada dobivaju priliku da se čuju u medijskom prostoru online (ali i terestrijalnih) radio-programa, ulične ankete koje su obavljali radijski i TV-novinari sada se mogu (mnogo lakše i jeftinije) obaviti u virtuelnoj sferi „analizom“ komentara, statusa i profila ili pak preko Twittera, Facebooka ili nekog od brojnih instant-messengera;

- *Extra sloj informacije* – iako mogu biti najbrži izvor informacija⁶ često zbog svoje sirovosti i amaterizma produkti građanskog novinarstva nude samo uvid u trenutak, ali ne i u šire značenje i uticaj potpune novinarske informacije. Posebno to dolazi do izražaja kod katastrofa, vremenskih nepogoda i slično gdje priče, fotografije i audio-video sadržaj dobivaju subjektivnu notu – *personaliziraju se*. Profesionalni angažman u smislu nastavak pokrivanja događaja predstavlja nadogradnju na početni „sloj“ priče te se može reći da je svakako jedan od potencijala građanskog novinarstva i dodavanje dodatnog sloja informacije koji nije ili je mnogo manje prisutan u algoritmima profesionalnog novinarstva.

Postoje neki pokazatelji da je stanje građanskog novinarstva u Bosni i Hercegovini, zbog uticaja specifičnih faktora još uvijek u rudimentarnoj fazi ili, u najboljem slučaju, nerazvijenoj fazi. Uzroke toga treba tražiti u zaostajanju za nivoom involviranosti novih medija (Interneta te platformi temeljenih na savremenim mobilnim komunikacijama) u svakodnevni život bh-građana ali i u demokratskoj tranziciji društva koja se manifestira u upotrebi novih medija na stari način (uz suzdržanu otvorenost prema neadministriranim unosima sadržaja građana na čitanijim portalima).

⁴ Engleski „Fan-page“ – web stranica za fanove/simpatizere nekoga ili nečega – op. Aut.

⁵ <http://kameleon.ba/index.php/lifestyle/U-kucama-i-po-pola-metra-vode>.

⁶ „Nijedna agencija ne može imati reportere posvuda“, prema <http://thecluesmental.over-blog.com/2014/11/the-pineappleologist-and-the-manufactures-of-consent.html>.

2. RIZICI GRAĐANSKOG NOVINARSTVA

Građansko novinarstvo u svojoj prirodi nosi izvjesne rizike – ne samo po sebe nego i po javnost koja se informira iz ovih alternativnih kanala informisanja. Od nastanka prvih blogova i platformi za dijeljenje sadržaja-generiranog-od-strane-korisnika milioni priča su napisani i objavljeni online⁷. Neke od napisanih i podnesenih priča/događaja od strane građana novinara njih su postale podsjetnik na opasnosti od objavljivanja anonimnih priča, priča iz neobučenih izvora ili priča objavljenih bez provjere podataka. Tipičan primjer bi bila vijest da je nekadašnji generalni direktor Applle Steve Jobs dobio težak infarkt što je prenio CNN (iReport)⁸. Ispostavilo se da je priča bila u cjelosti netačna što je otkrilo odranije poznatu opasnost – rizik od (pre)velikog nastojanja da medij priču/novost objavi prvi bez provjere istinitosti. Brzina, kao prvi rizik – i prednost – građanskog novinarstva koji se hipermultiplicira preuzimanjem takvih neprovjerenih informacija jednak je riziku koji je postojao u uređivanom, profesionalnom novinarstvu, ali je uslijed složene medijske i kompjuterski posredovane diseminacije još više istaknuta.

Brzina odnosno pravovremenost kao jedan od primarnih kriterija novinarstva (novinarima i urednicima često skoro podjednako bitna kao i istinitost) često može napraviti velike probleme kada se ima u vidu da nosi sa sobom rizik zbog nedostatka vremena da se informacija provjeri. „*Koristeći tehnologiju, brzinu prenosa podataka (uz odsustvo svijesti o kodeksima i etici novinarske profesije) građani-novinari kreiraju sadržaje prije medijskih kuća i posredstvom socijalnih mreža šire vijesti ka globalnoj publici*“ (Radojković, 2015, s. 154). Istina je da su rezultati kontroverznih izbora u Iranu 2008. prvo bili saopšteni preko kanala građanskog novinarstva⁹ kao i da su prve fotografije i video-snimci sa razornog tajfuna u Indoneziji 2004. bile upravo one zabilježene sa fotoaparata, kamera i mobitela ljudi koji su već tamo¹⁰. Tog mišljenja je Dan Gilmore koji je čak taj događaj obilježio kao „*definitivnu prekretnicu u svijetu građanskog novinarstva*“¹¹, a sa čime su se složili i novinari uglednih medijskih kuća koji su komentirali kako „*nijedna medijska kuća ne može imati novinare svuda bez obzira na to koliko dubok džep ima*“¹². Nameće se zaključak da su građani-novinari vjerovatno najbrži (u svjetlu novih tehnologija) prenosnici informacija sa nekog lokalnog područja na globalnu medijsku scenu i to pogotovo u vrijeme kriza ili katastrofa¹³, ali da opravdano postoji strah da se zbog nepostojanja vremena za provjeru informacija publika prevari, dezinformira ili čak uzrokuje ma-

⁷ Samo blogosfera bilježi, prema podacima s Wikipedije za 2011. godinu, 158 miliona blogova sa produkcijom od jedan milion novih postova svaki dan – <http://en.wikipedia.org/wiki/Blogosphere>.

⁸ http://www.theopennewsroom.com/documents/Citizen_%20journalism_phenomenon.pdf 10.1.2015.

⁹ <http://blogs.reuters.com/fulldisclosure/2009/07/02/citizen-journalism-mainstream-media-and-iran/>.

¹⁰ <http://www.poynter.org/uncategorized/29330/taking-tsunami-coverage-into-their-own-hands/>.

¹¹ Ibid.

¹² http://www.theopennewsroom.com/documents/Citizen_%20journalism_phenomenon.pdf str. 4 11.1.2015.

¹³ <https://globalcitizenjournalist.wordpress.com/2011/12/05/the-importance-of-citizen-journalism-in-covering-natural-disasters/>

sovna panika ili histerija. Tako Vranješ ističe: „*Od vješanja Sadama Huseina preko Breivikovog masakra do egzekucije Muamera Gadaffija, imali smo priliku uvjeriti se u mogućnosti, ali i nedostatke građanskog novinarstva kao što su širenje lažnih vijesti, panike, neargumentovane kritike, nepoštovanja prava drugih osoba itd*“ (Radojković, 2015, s. 155).

Drugi rizik građanskog novinarstva – a koji leži u neobučenosti građana-novinar – jeste *preuveličavanje situacije ili dodatno dramatiziranje*¹⁴. Iako prisutan i kod novinara-profesionalaca, reduciranje rizika se može reducirati na akcidentalne pojavne oblike novinarskom obukom ili medijskim treningom. Pretpostavka je da profesionalni novinari jesu svjesni koje posljedice vijest plasirana s određenim fokusom, u određenom vremenu i sa određenim korekcijama u samoj suštini vijesti može imati u javnoj sferi. Tada je teško napraviti distinkciju između preuveličane vijesti i dezinformacije. Konsekventno slijede problemi poput nedostataka objektivnosti, kredibilnosti i pouzdanosti koji su osnova novinarske profesije i također znače opasnost po dalji razvoj građanskog novinarstva¹⁵. Profesionalni novinar bi (trebao) znati na koji način sadržaj koji je zabilježio prilagoditi publici ili da li da ga uopšte i emituje dok neprofesionalac koji se slučajno zadesio na mjestu događaja možda neće razmisliti o tome i pri tome napraviti nezgodne posljedice¹⁶.

Regulacija i etika bi se mogli navesti kao naredni u nizu rizika građanskog novinarstva – tačnije, nedostatak istih. Ono što je okosnica profesionalnosti i reguliranja profesije žurnalizma u novoj eri (Natalie, 2009, p. 5) u potpunosti nedostaje u sferi građanskog novinarstva budući da je etičnost svedena na individualno poimanje morala i „*osjećaja za dobro*“. Regulatorne agencije ne postoje u slučaju objavljivanja podataka na vlastitom blogu, Youtube kanalu ili nekoj od stranica/profila na socijalnim medijima; u glavni plan tada dolaze mainstream (i regulirani!) mediji koji odluču da neku fotografiju, audio ili audio-video snimak emitiraju odnosno upotrijebe u vlastitom medijskom prostoru. U takvom poretku događaja mainstream mediji su ti koji preuzimaju odgovornost za prikazani/emitovani/podijeljeni sadržaj i koji moraju na sebe preuzeti obavezu ili prilagođavanja-editovanja sadržaja (u slučaju da je riječ o ekscesivnim scenama nasilja ili slično) ili upozoravanju publike na prirodu materijala koji će biti diseminiran¹⁷.

¹⁴ Laički rečeno, građani novinari mogu težiti šokiranju pa čak i izazivanju panike ili histerije – op. aut.

¹⁵ Više na <http://phsponyexpress.org/2014/05/20/bias-and-sensationalism-erode-media-integrity>

¹⁶ Primjer terorističkog napada u Parizu na list Charlie Hebdo; građanin koji je zabilježio video-snimak svojim aparatom i podijelio ga na socijalnim medijima (kako kaže „iz straha i po refleksu“) nakon 15-ak minuta isti je uklonio jer je tek tada pomislio o mogućim reperkusijama. Bilo je prekasno jer je video bio kopiran, uploadovan na Youtube od strane nekog drugog a za nešto duže od sata bio je na televizijskom ekranu nacionalne RTV kuće. Ono sporno na videu jeste brutalna egzekucija francuskog policajca koju njegova porodica nije morala vidjeti... Više na <http://news.yahoo.com/ap-exclusive-witness-paris-officers-death-regrets-video-140947541.html>.

¹⁷ Primjeri video-snimaka na kojima se jasno vide stotine mrtvih tijela na plažama Indonezije ili Japana nakon razornih tsunamija je bilo u eteru na TV stanicama širom planete – te snimke su zabilježili građani-novinari bez poznavanja osnovnih etičnih postulata ili znanja šta se treba a šta ne prikazati..

Četvrti rizik građanskog novinarstva jeste *lični otklon pri izvještavanju*. Iako se može obrazložiti da je lični otklon odnosno „pečat“ koji građanin-novinar stavlja na materijal koji je zabilježio sui generis i *differentia specifica* građanskog novinarstva ovo predstavlja potencijalni rizik građanskog novinarstva. Na većini snimaka zabilježenih od strane građana-novinara moguće je čuti/vidjeti redundantni ili pak sadržaj koji nije relevantan sa stanovišta vrijednosti vijesti¹⁸, a pojedinci postaju lični ili previše slobodni (subjektivni) kada je u pitanju dokumentovanje informacija¹⁹.

Posljednji rizik bi, prema nekima²⁰, mogao biti *ugroženost profesionalnog novinarstva* i gubljenje same njegove vrijednosti. Građansko novinarstvo pomaže eroziju (Shuler, 2008, p. 382) novinarske profesije (koja je zapala u krizu od početka trećeg milenijuma umrežavanjem u velike globalne medijske korporacije usko povezane s centrima moći) jer je, prema navodima, neprofesionalno, amatersko, hazardersko, subjektivno i neetično²¹. Međutim, previđa se osnovno zamjeranje profesionalnih novinara kada je u pitanju građansko novinarstvo, a to je besplatno izvještavanje o događajima na neposredan, ali „sirov“ i neobrađen način sa događaja na kojima profesionalni novinari često ne mogu biti prisutni u trenutku dok se događa ili dolaze sa zakašnjenjem. Medijske kuće su svjesne ovog potencijala i eksploatiraju ga na taj način rasplažujući i sa hiljadama²² amaterskih snimaka i fotografija dnevno koje im dostavljaju građani-reporteri širom planete. Iako potpuno amaterski, činjenica da su poslani slobodnom voljom i to bez naplate, a potom – nakon nužne provjere uredništva – objavljeni na mainstream medijima unosi kod novinara profesionalaca nervozu i (bespotrebnu) bojazan da bi mogli biti zamijenjeni veoma lako ljudima koji bez medijskog treninga, poznavanja novinarske deontologije i na laički način donose „breaking news“ jako brzo i u neobrađenom obliku direktno na web-adrese velikih medijskih kompanija.

Građanskom novinarstvu se zamjera, možemo zaključiti, neke stvari i osobine na koje nije imuno ni uređivano, profesionalno novinarstvo; to su nedostatak objektivnosti i s njim usko povezan „lični pečat“ ili otklon koji novinari mogu (ali ne moraju) imati; zatim brzina koja uslijed neprovjerenosti informacije može izazvati

više na: <https://globalcitizenjournalist.wordpress.com/2011/12/05/the-importance-of-citizen-journalism-in-covering-natural-disasters/>. i <https://bottomupmedia.wordpress.com/2011/03/19/citizen-journalism-captures-horrors-of-japanese-tsunami/>.

¹⁸ Primjera ima i u medijima tipa NBC <http://www.nbcnews.com/id/6766110/ns/msnbc/#.VLLJNjGiWkU>.

¹⁹ <http://www2.uncp.edu/home/acurtis/Courses/ResourcesForCourses/Journalism/CitizenJournalism.htm>

²⁰ Možemo izdvojiti stanovište Rabia Noora s Univerziteta u Kashmiru koji smatra da upravo zbog toga mi ne trebamo građansko novinarstvo: više na <http://www.greaterkashmir.com/news/2013/mar/6/dowe-need-citizen-journalists--29.asp> 11.1.2015.

²¹ <http://www2.uncp.edu/home/acurtis/Courses/ResourcesForCourses/Journalism/CitizenJournalism.htm>

²² Možda je najbolji primjer CNN-ov iReport koji je samo u 2014. godini imao više od 100 000 događaja od čega je njih skoro 11000 emitovano na CNN-u – više na: <http://edition.cnn.com/2013/04/03/opinion/ireport-awards-hawkins-gaar/index.html>.

masovnu paniku ili dezinformiranost velikog broja ljudi te s njom povezana težnja pojedinaca da pretjerano dramatizuju ili preuveličaju stvarno stanje u samom događaju; nedostatak regulacije tj. nepoznavanje novinarske deontologije/ profesionalne etike kao ozbiljan rizik koji u novomedijskoj situaciji i hiper-umreženosti na globalnom nivou brzo može napraviti ozbiljnu štetu ili neugodnost ako neko nije svjestan šta njegov doprinos medijskoj slici (snimak ili fotografija koju je građanin-novinar napravio i objavio, a da nije promislio o posljedicama – primjer Pariza). Ero-dija novinarstva kao profesije gdje za bavljenje istom nerijetko (ako je suditi prema brojnim primjerima) ne treba medijsko obrazovanje, posebna obuka ili školovanje već samo laptop s internet konekcijom, kamera ili katkad samo smartphone i gdje se šalje poruka da je profesionalno novinarstvo katkad nepotrebno (!) dodatno uzrokuje nelagodu među brojnim novinarima koji su uložili godine u edukaciju, obuku, trening, medijsku pismenost i razumijevanje/usvajanje novinarske etike.

3. HIPOTETSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Ukoliko prihvatimo zapažanja navedena u prvom dijelu kao aktuelne fakte opravdano je postaviti pitanja poput: Kakva je priroda informacija na web-baziranim medijima u Bosni i Hercegovini? Da li su te informacije, pored njihove brzine, besplatnosti i dostupnosti upotrebljive odnosno da li su najčešće tačne? Da li mogu poslužiti kao alternativa kada mainstream (uređivani mediji) zakažu? Koliko se vjeruje građanima-novinarima? Koliko informativno značajnih komentara je moguće pronaći na vijestima/člancima/prilozima koji su objavljeni na portalima u BiH? Naravno, nameće se i pitanje može li građansko novinarstvo biti generator ozbiljnijih promjena u Bosni i Hercegovini?

S tim u vezi generalna hipoteza je dobila sljedeći oblik „Građansko novinarstvo utiče na potpunije i kvalitetnije izvještavanje i time doprinosi pluralnosti javne komunikacije, odnosno njenoj demokratizaciji“.

Iz generalne hipoteze izvedene su pomoćne hipoteze i to:

PH1. *„Budući novinari/radnici u medijskom sektoru svjestan je brzine i informativnog potencijala građanskog novinarstva ali ih još uvijek ne kvalificira kao oficijelne izvore informisanja“.*

PH.2 *„Građani-novinari publikuju sadržaje koji doprinose pluralnosti komunikacije, ali oni još uvijek nemaju željeni utjecaj na demokratizaciju javne komunikacije“.*

PH.3 *„Građani-novinari ali i budući novinari nemaju zavidan nivo medijske pismenosti niti su često u stanju ponuditi informativne ili upotrebljive sadržaje“.*

Ovaj hipotetski okvir podrazumijevao je sljedeće istraživačke metode: On-site anketu na uzorku od približno 400 studenata novinarstva i komunikologije na javnim univerzitetima Bosne i Hercegovine. Anketa je sadržavala 10 pitanja i to:

- Spol
- Koji medijski kanal-izvor najčešće koristite kao izvore informacija (za praćenje političkih, društvenih ili sportskih tema?)
- Koliko često osjetite potrebu da komentarišete/izrazite svoj stav, slaganje ili neslaganje sa informacijama koje dobijete iz kanala informiranja?
- Koji software (programe) koristite pri objavljivanju – produkciji informativnog sadržaja na webu?
- Možete li se sjetiti slučaja kada su informacije npr. sa socijalnih mreža ili nekog bloga bile brže ili tačnije od informacija sa medija poput web-portala ili radija/televizije?
- Smatrate li da građansko novinarstvo u BiH može biti dobar izvor informacija i pružiti potrebne informacije kada mainstream mediji zakažu (npr. potkupljeni su, neobjektivni ili iz nekog drugog razloga ignoriraju činjenično stanje)?
- Koliko vjerujete u objektivnost i tačnost onoga što objave građani-novinari?
- Da li ste ikada komparirali sadržaj dobiven iz izvora građanskog novinarstva sa zvaničnim sadržajem koji dolazi sa institucionaliziranih medija?
- Da li vi publicirate informativne medijske sadržaje (tekst, foto, audio-video sadržaj) i koje platforme koristite?
- Da li pratite koliko se drugi sudionici javne komunikacije referiraju na sadržaje koji ste publicirali?

Druga istraživačka metoda je bila strukturirani dubinski intervju koji je uključivao deset komunikologa, mas-medijskih teoretičara i profesora na odsjecima za žurnalistiku/komunikologiju u BiH. Intervju je sadržavao pitanja kojima je bila namjena utvrditi:

- motive medijskog aktivizma,
- nivo novinarskih znanja/profesionalne medijske obuke,
- pristrasnost u medijskom djelovanju,
- vezanost za formalne medijske institucije,
- nivo tehničke/medijske pismenosti,
- utvrditi stepen involviranosti građanskog novinarstva o formiranju javnog mnijenja o bitnim pitanjima;
- istražiti njihovo viđenje značaja građanskog novinarstva u procesu demokratizacije odnosa u BiH,
- ispitati da li i koliko građansko novinarstvo doprinosi jačanju aktivizma mas-medijske i nove publike u BiH te
- koje su direktne posljedice djelovanja građanskog novinarstva u BiH.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Kao što je pomenuto, prvi dio istraživanja proveden je u formi ankete na 383 studenta žurnalistike prvog ciklusa studija na šest javnih univerziteta u Bosni i Hercegovini: Univerzitet u Sarajevu, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Univerzitet u Banja Luci, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Sveučilište u Mostaru te Univerzitet u Tuzli. Prije nego pogledamo rezultate obrazložiti ćemo zašto je istraživanje provedeno na namjernom uzorku studenata novinarstva i komunikologije.

Opravdana pretpostavka je da studenti žurnalistike koji teže angažmanu u medijskom sektoru drugačije percipiraju građane-novinare (najčešće kao neodgovorne amatere ili smetnju/pretnju svojoj budućoj profesiji). Namjerni uzorak i to u dobroj skupini mladih ljudi anticipirao je jedinstvene i posebno zanimljive rezultate u odnosu na „klasični“ slučajni ili reprezentativni uzorak. Upoznatost sa fenomenom građanskog novinarstva, medijska pismenost samih studenata novinarstva, njihov trenutni medijski aktivizam i afiniteti te primarni izvori informiranja samo su neka od pitanja na koja smo tražili odgovor da bismo stvorili viziju ne samo percepcije građanskog novinarstva kod budućih novinara nego i samih diplomiranih novinara. Pogledajmo stoga rezultate.

Chart 1: Odgovori studenata novinarstva na pitanje koji medijski kanal-izvor najčešće koriste kao izvor informacija (za praćenje političkih, društvenih ili sportskih tema?)

Na chartu 1 vidimo da su dominantni on-line mediji informiranja - konkretno socijalne mreže (143). Njih prate on-line portali (133) a od tradicionalnih medija televizija kotira najbolje – primarni je izvor informacija za svakog petog anketiranog (80). Prilično su, kao izvor informacija, zanemarene novine (15) i radio (12).

Grafik 1: Odgovori na pitanje: Koliko često osjetite potrebu da komentarišete/izrazite svoj stav, slaganje ili neslaganje sa informacijama koje dobijete iz kanala informiranja?

Kada pogledamo podatke u chartu 2 jasno je da studenti novinarstva najčešće **ne komentarišu informacije** odnosno ne uključuju se u informativne tokove na ovaj način (183 anketirana ili 48%). Za opciju „*veoma rijetko (nekoliko puta mjesečno) komentarišem informativne sadržaje*“ odlučilo se 115 studenata (30%). Aktivniji studenti koji su skloni komentarisanju nekoliko puta sedmično su u manjini – ukupno 52 anketirana (13%) a onih koji komentarišu i do nekoliko puta dnevno zabilježeno je svega 33 ili 9%.

Na chartu 3 dati su odgovori na pitanje „Koji software (programe) koristite pri objavljivanju – produkciji informativnog sadržaja na webu?“

Grafik 2: Odgovori na pitanje: Koji software koristite pri produkciji ili objavljivanju info. sadržaja na webu?

Anketirani studenti novinarstva i komunikologije pokazali su relativno skromno znanje i vještine kada je u pitanju digitalna obrada i produkcija medijskog sadržaja (kao što je audio, video ili fotografska manipulacija). Svega 15% anketiranih koristi profesionalne programe za obradu fotografija ili audio-video sadržaja (poput Adobe Suite paketa). Photoshopom se koristi 8% anketiranih studenata a sličan je procenat (10%) i onih koji koriste jednostavnije programe za obradu fotografija i video-sadržaja (Irfanview i MovieMaker npr.). MS Office i browserski alati (kao najjednostavnije aplikacije) su izbor skoro svakog petog studenta (19%) a skoro polovina uopšte ne producira nikakav sadržaj već uglavnom dijele linkove na socijalnim mrežama (48% anketiranih).

Sljedeća varijabla koju smo pratili jeste percepcija brzine alternativnih medija (poput socijalnih mreža i bloga npr.) studenata novinarstva kada je u pitanju diseminacija informacija. Na chartu 4 prikazana disperzija odgovora na anketno pitanje broj 5:

Chart 2: Distribucija odgovora na pitanje: „Možete li se sjetiti slučaja kada su informacije npr. sa socijalnih mreža ili nekog bloga bile brže ili tačnije od informacija sa medija poput web-portala ili radija/televizije“?

U vezi sa kvalitetom informacija koje su rezultat rada građana-novinarâ mjerene su dvije varijable: percepcija objektivnosti samog građanskog novinarstva te subjektivna procjena kvaliteta informacija u vrijeme kada postoji sumnja u rad mainstream medija (npr. krizne situacije) Disperzija odgovora na dva anketna pitanja koja su trebala rasvijetliti ovu sferu građanskog novinarstva data u chartovima 5 i 6.

Grafik 3: Distribucija odgovora na pitanje: „Smatrate li da građansko novinarstvo u BiH može biti dobar izvor informacija i pružiti potrebne informacije kada mainstream mediji zakažu (npr. potkupljeni su, neobjektivni ili iz nekog drugog razloga ignoriraju činjenično stanje)“?

Grafika 4: Odgovori na pitanje: „Koliko vjerujete u objektivnost i tačnost onoga što objave građani-novinari?“

Grafik 3 daje zanimljive podatke: većina anketiranih studenata novinarstva mišljenja je da samo „*neki građani mogu biti građani-novinari*“ (skoro 40%). Da „*građanin-novinar nema budućnost u Bosni i Hercegovini*“ mišljenja je 16,4% anketiranih a približno isto ih misli da većina građana u BiH ima potencijal postati građanin-novinar u modernom poimanju tog koncepta ali da to trenutno nije praksa (20,6%). Nešto veći broj anketiranih stoji iza mišljenja da su danas svakako „*svi građani ujedno i novinari zahvaljujući webu i smartphonima koji mogu zabilježiti fotografiju, audio ili video sadržaj*“ (skoro 23%).

Prema odgovorima koje su anketirani dali a koji su prezentirani na grafici br.4, nije ispoljeno niti veliko povjerenje u rad građana-novinar ali se definitivno ne može govoriti da možemo zaključiti kako postoji „trend“ koji inklinira povjerenju ili nepovjerenju u njihov rad. Kao što se vidi u grafici br.4 najviše odgovora je bilo da su „*građani-novinari nekada objektivni a nekad ne*“ (227/383 anketirana ili 59%). Mišljenja da su građani-novinari „*uglavnom objektivni*“ je svega 15% a nije bolje zastupljeno mi mišljenje da su „*uglavnom neobjektivni*“ (20%). Skoro je jednaka zastupljenost krajnjih kvalifikacija građana-novinar; 11 anketiranih (3%) tvrdi da su „*u potpunosti objektivni*“ a 12 (ponovo 3%) tvrdi da su „*u potpunosti neobjektivni*“.

Da bismo provjerili koliko su utemeljene procjene budućih novinara i medijskih radnika koje smo anketirali postavljeno je dodatno pitanje koje je trebalo dati odgovore na to da li su studenti novinarstva zapravo komparirali sadržaje iz alternativnih i mainstream medija. Distribucija odgovora na pitanje data na grafiku br. 5:

Grafik 5: Odgovori na pitanje: „Da li ste ikada komparirali sadržaj dobiven iz izvora građanskog novinarstva sa zvaničnim sadržajem koji dolazi sa institucionaliziranih medija“?

Komparaciju sadržaja dobivenog iz izvora građanskog novinarstva sa zvaničnim sadržajem koji dolazi sa institucionaliziranih (mainstream) medija nije radilo 40% ispitanih što može (ali ne nužno) baciti sumnju na kvalitet ranije dobivenih odgovora. Zbirno, 60% studenata jeste kompariralo informativni sadržaj i tu dobivamo zanimljivu sliku; 10% od ukupnog broja anketiranih nije primjetilo veće razlike u informativnom sadržaju kad su u pitanju činjenice. Skoro svaki treći anketirani (31%) je primjetilo da „*nerijetko postoje razlike u činjenicama i interpretacijama*“ kada su u pitanju informativni sadržaji sa tradicionalnih i alternativnih medija a čak 19% tvrdi da postoje „*ozbiljna odstupanja*“ kad su u pitanju informacije iz alternativnih i tradicionalnih medija.

Koliko studenti novinarstva diseminiraju medijske sadržaje i kojim se platformama služe je bilo pitanje br.9 na anketnom listu. Odgovori dati na grafiku br. 6.

Grafik 6: Odgovori na pitanje: „Da li vi publicirate informativne medijske sadržaje (tekst, foto, audio-video sadržaj) i koje platforme koristite“?

Pomalo iznenađuje podatak da 189 od 383 anketirana (49%) **ne publicira** informativne medijske sadržaje (!) budući da je riječ o studentima novinarstva i komunikologije kojima će buduće zanimanje upravo biti diseminacija informativnog sadržaja. Alternativne medijske kanale (socijalne mreže mahom) koristi jedan od tri anketirana (33%), na „novim“ medijima (informativnim portalima i web stranicama) objavljuje 14% anketiranih studenata. Tradicionalne medije (novine, radio i televiziju) za diseminaciju medijskih sadržaja koristi najmanje anketiranih – 4% anketiranih.

Posljednje pitanje je bilo koliko studenti koji publiciraju sadržaj prate feedback, reakcije ili komentare date na sadržaj te da li postoji informativna vrijednost. Odgovori dati u grafici br. 7.

Grafik 7: Odgovori na pitanje: „Da li pratite koliko se drugi sudionici javne komunikacije referiraju na sadržaje koji ste publicirali“?

Budući da se 165 anketiranih studenata izrazilo da ne publiciraju informativne medijske sadržaje (na ranije postavljeno slično pitanje dato je 189 odgovora?) i ovdje nismo mogli računati na upotrebljive podatke značajnog broja anketiranih. U većini su oni koji pak prate reakcije na objavljeni/diseminirani sadržaj te njih skoro četvrtina (23%) je registrovala da je riječ o „*bezvrijednim komentarima sa stanovišta informativne vrijednosti*“. Nešto veći broj (26%) je uočilo da među komentarima „*kad postoje i oni koji imaju neku informativnu vrijednost i mogu dopuniti/pojasniti informaciju*“. Da je „*čest slučaj postojanje informativne vrijednosti u komentarima/feedbacku publike*“ na sadržaj koji su anketirani studenti objavili tvrdi najmanje anketiranih – 8% ili 31 od 383 anketirana.

4.1 Mišljenja bosanskohercegovačkih komunikologa o građanskom novinarstvu

Druga istraživačka metoda pretpostavljala je dubinski intervju sa deset teoretičara (zaposlenih na javnim univerzitetima u Bosni i Hercegovini) koji su trenutno u radnom odnosu i uz visoka akademska zvanja imaju kompetencije koje ih klasificiraju kao meritorne kandidate za intervjuisanje.²³ Ova metoda ponudila je raznovrsne odgovore koji ne samo da kvalificiraju stanje građanskog novinarstva u BiH nego nude širok spektar odgovora na neka od najbitnijih pitanja ovog novomedijskog fenomena.

Prvo pitanje je imalo cilj utvrditi da li intervjuirani prepoznaju motive medijskog aktivizma građana u BiH i, ako da, koje izdvajaju kao najčešće. Na prvom pitanju dobivena su prilično oprečna mišljenja u vezi s tim koji su motivi građana-novinaru za njihovo djelovanje. Odgovori su se kretali u dijapazonu od „ne prepoznam motive“ preko „potrebe za ličnim aktiviranjem i iskazivanjem stava“ pa do iskaza da „*pojedini misle da mediji ne rade dobro svoj posao i da bi oni to bolje radili i kada već imaju priliku za to, žele da budu „novinari“, misleći da će na taj način dobiti bolju informisanost javnosti*“²⁴. Među motive građanskog medijskog aktivizma ubrajamo i „stranačku (političku) agitaciju i samopromociju“²⁵, „objavlivanje stvari koje im smetaju poput parkiranja na trotoarima“²⁶, te do javnih kritika i govora mržnje. Indikativno je pak da većina intervjuiranih prepoznaje motive i prisustvo aktivnosti građana-novinaru u Bosni i Hercegovini.

Na pitanje o objektivnosti građana-novinaru, konkretno „da li su građani-novinari pristrasni u svom djelovanju“ većina je odgovorila da jesu pristrasni ili se to

²³ U rasponu od mastera žurnalistike do redovnih univerzitetskih profesora. Smatralo se pogodnim da se kao izvori pri intervjuisanju za izvore uzmu profesori/saradnici sa javnih univerziteta na kojima su anketirani i studenti – op. aut.

²⁴ Odgovor doc. dr Dragane Trninić sa FPN Univerziteta u Banja Luci

²⁵ Odgovor prof. dr Enesa Osmančevića sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli

²⁶ Odgovor doc. dr Belme Buljubašić sa FPN Univerziteta u Sarajevu

često primjećuje dok su usamljena mišljenja da su samo „ponekad pristrasni“²⁷ ili da nisu pristrasni²⁸. Možemo zaključiti da skoro svi medijski teoretičari i akademici sa javnih univerziteta u BiH dijele mišljenje kako su građani-novinari pristrasni u svom radu što je i očekivano.

Pitanje nivoa medijske i tehničke pismenost građana je dalo poprilično očekivane odgovore jer se većina intervjuiranih izjasnila kako je medijska pismenost na veoma lošem ili niskom nivou. Neki su izdvojili tehničku pismenost građana kao nešto višu ili čak dobru u odnosu na nivo medijske pismenosti što često ovisi od nekoliko faktora. Tako dr. Dragana Trninić sa Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banja Luci smatra da je „*srednji nivo medijske pismenosti – kritičko razumijevanje i tumačenje medijskog sadržaja – nedovoljno razvijen a napredniji nivo medijske pismenosti – komuniciranje, kreiranje i participacija pomoću medija - veoma loše razvijen... BiH nema medijski pismenu publiku koja bi mogla da kvalitetno učestvuje u medijskom aktivizmu i doprinese boljoj informisanosti javnosti. Za građansko novinarstvo neophodna je medijska pismenost. U protivnom, nastaje situacija kakva je trenutno u BiH – građansko novinarstvo koje ne služi svojoj svrsi već postaje prostor za širenje glasina, ogovaranje, verbalno obračunavanje, širenja govora mržnje, uvrede, dezinformisanje i zbunjivanje javnosti*“. Izdvajamo također i mišljenje dr. Mustafe Sefe sa FPN Univerziteta u Sarajevu koji kaže da „...*postoje samo dvije kategorije, oni koji su jako dobro medijski pismeni i koji to vode, te oni koji su slabo medijski pismeni, a kojih se takođe isti problem tiče, i koje predvodi prva kategorija*“.

Sljedeće pitanje je blisko povezano sa prethodnim a cilj je bio utvrditi koliko komunikolozi i medijski teoretičari prepoznaju elemente profesionalnosti kod građana-novinar. Većina odgovora korelira sa tvrdnjom da elemenata profesionalnosti uglavnom nema ili su u potpunosti odsutni što je u vezi i sa evidentno niskim nivoom medijske pismenosti i obrazovanja kod građana-novinar. Neki primjećuju da ipak može biti bolje jer su građani „...*tehnički osposobljeni za kreiranje i diseminovanje sadržaja ali za profesionalnost treba kontinuirano usavršavanje*“²⁹.

Intervju je podrazumijevao odgovor na pitanje „koliki je stepen involviranosti građanskog novinarstva kad je riječ o formiranju javnog mnijenja o bitnim pitanjima“. Odgovori su varirali od negativne ocjene za efekte građanskog novinarstva poput: „nema (mnogo) efekta“³⁰ do onih poput mišljenja dr. Dragane Trninić koja kaže kako je efekat uključenosti građana-novinar prosječan ali da „*građani posjeduju znanje o javnom informisanju, djelovanju i da znaju na pravi način da iskoriste prostor javne sfere, mogli bi u znatnoj mjeri da utiču ne samo na formiranje javnog mnijenja već i na rad samih medija*“.

²⁷ Ibid.

²⁸ Mišljenje doc. dr. Mustafe Sefe sa FPN Univerziteta u Sarajevu

²⁹ Mišljenje je magistricе Anđele Kuprešanin Vukelić sa FPN Univerziteta u Banja Luci

³⁰ Ovog su mišljenja doc. dr. Belma Buljubašić, prof. Dr. Enes Osmančević te magistra Vuka Vučetića sa FPN Univerziteta u Istočnom Sarajevu

Profesor Seid Masnica sa Fakulteta humanističkih nauka u Mostaru kaže da se taj utjecaj „čini ponekad jak, ali kada dođe do konkretizacije mišljenja i stavova iz virtualnog u realni svijet, vidimo da ona nema snagu i da sve ostaje na tim početnim idejnim stavovima“. Sličnog mišljenja je i profesorica Fahira Fejzić-Čengić koja primjećuje da „postoji neki stepen uključenosti ali bez konkretnog djelovanja niti liderstva“. Iz prezentovanog vidljivo je da su mišljenja bh komunikologa **podijeljena u vezi sa ulogom građanskog novinarstva** na formiranje javnog mnijenja o bitnim pitanjima.

Da li je građansko novinarstvo bitno za proces demokratizacije odnosa u BiH jedno je od prelomnih pitanja intervjua i pokazalo je da je ipak ovaj novomedijski fenomen prilično bitan za demokratizaciju kako odnosa tako i za medije. Osam od deset bh akademika ističe kako kako je građansko novinarstvo bitno ili da može imati bitnu ulogu³¹ u demokratizaciji odnosa. Profesor Enes Osmančević sa Filozofskog fakulteta u Tuzli ističe da je „...*građansko novinarstvo od iznimne važnosti za demokratizaciju društva, jer novinarstvo igra važnu ulogu u demokratizaciji komunikacije. A, bez demokratizacije komunikacije nema ni demokratizacije društva, i obratno*“.

Pretposljednje pitanje u intervjuu je glasilo „Da li i koliko građansko novinarstvo doprinosi jačanju aktivizma mas-medijske i nove publike u BiH?“³². Mišljenja su ponovo bila podijeljena i varirala od „ne doprinosi“³² do „upitnog doprinosa“³³ pa do „djelomičnog“³⁴ i „vidljivog utjecaja“. Tako dr. Dragana Trninić smatra da je „...*u BiH taj uticaj vidljiv i sve češći i to je dobro kada se pravilno artikulira. Problem nastaje kada aktivizam ode u pogrešnom smjeru zbog dezinformisanja i zbunjivanja javnosti, jer medijska publika u BiH nije na tom nivou medijske pismenosti da bi mogla kritički pristupiti svakom medijskom sadržaju, analizirati ga i vrednovati kako bi napravila razliku između lažnih vijesti, obmana, dezinformacija i istine i tačnih i provjerenih informacija*“.

Posljednje pitanje je trebalo utvrditi da li su bh komunikolozi utvrdili direktne posljedice djelovanja građanskog novinarstva u BiH. Utisak je uglavnom negativan tj. nema konkretnih posljedica djelovanja građanskog novinarstva u BiH u čemu se polovina intervjuiranih slaže dok neki tvrde kako „posljedice postoje ali su neodređene“³⁵ ili „oprečne“³⁶. Dr. Belma Buljubašić sa FPN Univerziteta u Sarajevu mišljenja je da građansko novinarstvo samo doprinosi medijskoj kakofoniji i konfuziji uopšte dok neki zadržavaju pravo na oprezni optimizam budući da je „...*za očekivati da*

³¹ Usamljeno je samo mišljenje Prof. dr. Seida Masnice sa FHN u Mostaru koji tvrdi da je uloga građanskog novinarstva beznačajna

³² Ovog mišljenja su doc. dr. Belma Buljubašić, prof. Dr. Seid Masnica, Prof. dr. Enes Osmančević te doc. Miroslav Jokić sa FPN Univerziteta u Istočnom Sarajevu

³³ Stav je Prof. dr. Fahire Fejzić-Čengić sa FPN Univerziteta u Sarajevu

³⁴ Mišljenje magistricе Anđele Kuprešanin Vukelić sa FPN Univerziteta u Banja Luci

³⁵ Riječi su Prof. dr. Fahire Fejzić-Čengić sa FPN Univerziteta u Sarajevu

³⁶ Zaključuje magistrica Anđela Kuprešanin Vukelić sa FPN Univerziteta u Banja Luci

*se, sa porastom broja korisnika interneta, sa porastom nivoa medijske i informatičke pismenosti, te podizanja političke svijesti i nivoa političke kulture, utjecaj (GN) bude sve veći*³⁷.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I ZAKLJUČCI

Istraživanje provedeno na šest javnih univerziteta u Bosni i Hercegovini anketiranjem 383 studenta žurnalistike i komunikologije te intervjuiranjem deset univerzitetskih profesora u 2018 godini dalo je zanimljive podatke u vezi s percepcijom građanskog novinarstva u Bosni i Hercegovini. Generalna hipoteza koja je glasila „Građansko novinarstvo utiče na potpunije i kvalitetnije izvještavanje i time doprinosi pluralnosti javne komunikacije, odnosno njenoj demokratizaciji“ potvrđena je budući da su i studenti i komunikolozi kroz pomenute metode uglavnom bili mišljenja da građansko novinarstvo u Bosni i Hercegovini ima potencijal doprinijeti boljem i kvalitetnijem informiranjem, često je brže i tačnije od mainstream medija (smatra 39% anketiranih), u nekim slučajevima jesu objektivni u nekim ne (smatra 227 od 383 studenta) te među komentarima na socijalnim mrežama i informativnim portalima nerijetko pronalaze informativno vrijedan/upotrebljiv sadržaj (131 od 383). Također su u većini i bh komunikolozi čija mišljenja su – ili inkliniraju – ka značaju građanskog novinarstva u kompleksnoj medijskoj bh situaciji kada je u pitanju demokratizacija komunikacija te pluranost javne komunikacije.

Pomoćne hipoteze da su „*budući novinari/radnici u medijskom sektoru svjesni brzine i informativnog potencijala građanskog novinarstva ali ih još uvijek ne kvalificiraju kao oficijelne izvore informisanja*“ te da „*građani-novinari publikuju sadržaje koji doprinose pluralnosti komunikacije, ali oni još uvijek nemaju željeni utjecaj na demokratizaciju javne komunikacije*“ su također većim dijelom potvrđene. Studenti i profesori smatraju da rijetki individualci smiju biti nazvani imenom građanin-novinar te da ih amaterizam i trivijalni fokusi informacijskog djelovanja diskvalificiraju kao izvore informacija koje treba uzeti u razmatranje. Također, uprkos optimizmu i svjesnosti potencijala građanskog novinarstva većina obuhvaćenih istraživanjem smatra da željeni utjecaj na demokratizaciju izostaje i da se na isti još treba čekati.

Posljednja pomoćna hipoteza da „*građani-novinari ali i budući novinari nemaju zavidan nivo medijske pismenosti niti su često u stanju ponuditi informativne ili upotrebljive sadržaje*“ u potpunosti je potvrđena. Uz činjenicu da su predominantni izvor informacija za studente online portali i socijalne mreže slijedi i porazni podatak da veliki broj studenata žurnalistike (budućih medijskih radnika) ne publicira sadržaje, ne učestvuje u ko-kreiranju medijskog sadržaja u online komunikaciji, nema sklonost komentaranju online članaka te ne komparira kvalitet informacija iz alter-

³⁷ Zaključuje prof. Dr. Enes Osmančević sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli

nativnih medijskih kanala (kanala građanskog novinarstva) sa onim iz mainstream medija.

Medijska pismenost je još jedna prepreka kako kod građana-novinarata tako i kod studenata novinarstva. Tvrdnju potkrepljuju mišljenja komunikologa i mas-medijskih teoretičara sa univerziteta u BiH ali i sami podaci koje su studenti dali koji svoja „informativna djelovanja“ temelje uglavnom na sharingu linkova a vrlo malo ih zapravo ima napredni nivo medijske pismenosti i kompetencija.

Zaključci koji se mogu izvesti iz provedenih istraživanja ostaju nepromijenjeni i u svjetlu prethodnih istraživanja o građanskom novinarstvu; u Bosni i Hercegovini glavni problem jesu medijska apatija i nezainteresovanost, nedovoljno razvijena medijska pismenost te tehničke kompetencije za generiranje medijskih sadržaja. Eksperti, kao i dobar broj studenata, smatraju da građansko novinarstvo utiče na demokratizaciju u cjelini, pluranost komunikacije (bez obzira na kakofoniju i trivijalnost medijskih sadržaja) te da ima potencijal, može (istina, rjeđe) dati kvalitetne i brze informacije te nije medijski fenomen koji niti treba odbaciti niti podcijeniti.

LITERATURA

- Bowman, S., Willis, C. (2003), *We Media – Participatory journalism*, Media Center at The American Press Institute, California.
- Fenton, N. (2009), *New media, Old News: Journalism and Democracy in the Digital Age*, Sage publications.
- Kunzik, M., Zipfel, A. (2006), *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb.
- Osmančević, E. (2001), „Historijat i osobnosti javnosti u BiH“, *Pogledi*, br. 8, Tuzla.
- Osmančević, E. (2009), *Demokratičnost WWW komuniciranja*, Friedrich-Ebert Stiftung, Sarajevo.
- Radojković, M., Stojković, B., Vranješ, A. (2015), *Međunarodno komuniciranje u informacionom društvu*, Clio, Beograd,.
- Shuler, D. (2008), *Liberating Voices: A Pattern Language for Communication Revolution*, MIT Press.
- Stewart, J. (2007), *TV begins awkward dance with citizen journalism*, Public Relations Tactics, Public Relations Society of America
- Tremayne, M. (2007), *Bloggng, citizenship and future of media*, Routledge, New York.

Web izvori

<http://kameleon.ba/index.php/lifestyle/U-kucama-i-po-pola-metra-vode>
<http://en.wikipedia.org/wiki/Blogosphere> 2.4.2015.

http://www.theopennewsroom.com/documents/Citizen_%20journalism_phenomenon.pdf 10.1.2015.

<http://blogs.reuters.com/fulldisclosure/2009/07/02/citizen-journalism-mainstream-media-and-iran/> 11.1.2015.

<http://www.poynter.org/uncategorized/29330/taking-tsunami-coverage-into-their-own-hands/> 11.1.2015.

http://www.theopennewsroom.com/documents/Citizen_%20journalism_phenomenon.pdf str. 4 11.1.2015.

<https://globalcitizenjournalist.wordpress.com/2011/12/05/the-importance-of-citizen-journalism-in-covering-natural-disasters/> 11.1.2015

<http://phsponyexpress.org/2014/05/20/bias-and-sensationalism-erode-media-integrity/> 10.1.2015.

<https://globalcitizenjournalist.wordpress.com/2011/12/05/the-importance-of-citizen-journalism-in-covering-natural-disasters/> 11.1.2015.

<https://bottomupmedia.wordpress.com/2011/03/19/citizen-journalism-captures-horrors-of-japanese-tsunami/> 11.1.2015.

<http://www.nbcnews.com/id/6766110/ns/msnbc/#.VLLJNjGiWkU> 11.1.2015.

<http://www2.uncp.edu/home/acurtis/Courses/ResourcesForCourses/Journalism/CitizenJournalism.html> 11.1.2015.

<http://www.greaterkashmir.com/news/2013/mar/6/do-we-need-citizen-journalists--29.asp> 11.1.2015.

<http://beauberman.web.unc.edu/2014/12/> 11.1.2015

<http://www2.uncp.edu/home/acurtis/Courses/ResourcesForCourses/Journalism/CitizenJournalism.html> 11.1.2015.

<http://edition.cnn.com/2013/04/03/opinion/ireport-awards-hawkins-gaar/index.html> 11.1.2015.

<http://thecluesmental.over-blog.com/2014/11/the-pineappleologist-and-the-manufactures-of-consent.html> 19.1.2019